

INVLOED VAN HET JAARKLASSENSYSTEEM OP DE SCHOOLLOOPBAAN

Wim Thienpont is licentiaat in de orthopedagogiek (R.U. Gent, 1980) en is als psychopedagogisch consulent werkzaam in het vrij PMS-centrum voor BO, Marialand 27, Gent. Hij was een vijftal jaar lang voorzitter van de Vlaamse Vereniging Orthopedagogiek.

Bij de oriëntering op het einde van vorig schooljaar viel het me op, dat er bij de oudere leerlingen van het buitengewoon lager onderwijs types één en acht veel meer kinderen waren die op het einde van het kalenderjaar geboren waren dan in het begin van het jaar. Om na te gaan of die indruk met de werkelijkheid overeenstemde, zette ik de geboortedata van alle kinderen uit de BLO-scholen die ik begeleid, op een rijtje. Daaruit bleek dat er in de scholen dubbel zoveel leerlingen zaten geboren in november/december als in januari/februari.

Bij het zoeken naar een verklaring zag ik drie mogelijkheden:

1. Het gevonden resultaat is te wijten aan het toeval;
2. Op het einde van het kalenderjaar worden meer probleemkinderen geboren dan in het begin van het jaar;
3. Het jaarklassensysteem benadeelt de kinderen die op het einde van het kalenderjaar geboren worden in die mate, dat ze vaker naar het BLO type 1 en type 8 georiënteerd worden.

Onderzoek

in het buitengewoon onderwijs

Populatie

Daar het nuttig leek daarin meer duidelijkheid te krijgen, wou ik het een en ander eens van naderbij bekijken.

Om de toevalshypothese uit te sluiten besloot ik enerzijds eens in de literatuur te snuffelen om na te gaan of anderen dezelfde vaststellingen gedaan hadden, en anderzijds een grotere steekproef te nemen.

Uit het literatuuronderzoek bleek alvast dat er inderdaad reeds enkele onderzoeken in die zin uitgevoerd waren.

Ik kan hierin drie vormen van onderzoek onderscheiden:

1. resultaten van intelligentieon-

derzoeken opgesplitst naar de geboortemaand;

2. populatiestudies gedifferentieerd naar geboortemaand, b.v. kinderen in scholen voor buitengewoon onderwijs, meerbegaaften kinderen, kinderen met leerproblemen, kinderen die het BLO instappen enz.;
3. studies die meerdere gegevens combineren.

Als we de resultaten uit deze onderzoeken vergelijken, vinden we – ogenschijnlijk contradictorische – resultaten (b.v. in de VS worden de meeste mentaal gehandicapten geboren in de wintermaanden, terwijl hoogbegaafden het meest in de zomermaanden geboren worden. In Nederland worden de licht mentaal gehandicapten en kinderen met leerproblemen eerder in de zomermaanden geboren).

Ik meende hieruit toch het volgende te kunnen besluiten:

1. De toevalshypothese wordt onwaarschijnlijk, daar de resulta-

ten van mijn steekproef niet alleen staan;

2. Ook de tweede hypothese wordt niet bevestigd, daar uit de literatuurstudie blijkt dat in andere landen de geboortenspreiding van kinderen met leerproblemen ook heel onregelmatig is. Eigenaardig is dat de curven pieken vertonen op andere momenten dan het einde van het kalenderjaar. Op het eerste gezicht hebben we daar geen verklaring voor;
3. Er zijn nog geen studies die feiten aan het licht brengen die de derde hypothese (de invloed van het jaarklassensysteem) tegenspreken. Dit vraagt dus verder onderzoek.

Om deze laatste hypothese te kunnen toetsen nam ik dan een steekproef bestaande uit populaties van BO-scholen. In totaal verzamelde ik 4.255 geboortedata uit 30 scholen van de types 1, 2 en 8. De scholen zijn gelegen in de provincies Antwerpen en Oost-Vlaanderen en gespreid over alle netten.

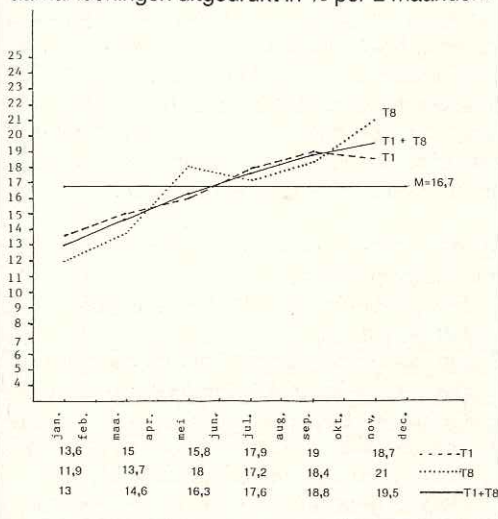
Grafiek 1 toont de resultaten voor de types één en acht.

Grafiek 1

Aantal leerlingen in Type 1 + Type 8

N = T1: 2.962 T8: 801 T1+T8: 3.763

aantal leerlingen uitgedrukt in % per 2 maanden.

De cijfers geven het aantal kinderen weer in % uitgedrukt per twee maanden in verhouding tot het totale aantal.

We stellen vast dat het verschil tussen de percentages van januari/februari (de gunstig geboren kinderen) tot november/december (ongunstig geboren kinderen) 6,5 % bedraagt, het aantal van nov./dec. bedraagt de helft meer dan het aantal van jan./feb. (Vanaf nu spreken we over 'gunstig' en 'ongunstig geboren kinderen'.)

Hieruit kunnen we besluiten dat de toevalshypothese definitief verworpen kan worden.

Het jaarklassensysteem lijkt de boosdoener te zijn, gesteund door zijn medeplichtigen: de verwijzers uit PMS en andere diensten.

Om te kunnen nagaan of de waargenomen tendens even duidelijk is in type één en acht, splitsen we de cijfers op naar beide types.

In type één bedraagt het verschil tussen jan./feb. en nov./dec. 5,1 % van het totale aantal, in type acht bedraagt dit verschil 9,1 %.

Het resultaat in type acht is goed vergelijkbaar met wat Meyer vaststelde na zijn onderzoek van een L.O.M.-populatie (Meyer 82, op. cit.)

We merken ook op dat het fenomeen zich scherper aftekent in type acht dan in type één. Dit stemt dan weer overeen met de bevindingen van Van Der Wissel na zijn vergelijkend onderzoek van L.O.M.- en M.L.K.-populaties (Van Der Wissel, 84, op. cit.).

Dit resultaat is ook vergelijkbaar met de bevindingen van Moenaert (zie Moenaert, 85). Samen met Moenaert vind ik dit verrassend, omdat men uitgerekend van BLO-adviezen aanneemt dat ze op duurzame leerlingkenmerken gebaseerd zijn. In die context noem ik de geboortemaand een 'toevallige omstandigheid', een op termijn irrelevant kenmerk. Deze opmerking geldt zeker voor type één, daar ik er in principe van uitga dat kinderen die functioneren op het niveau 'licht mentale handicap', geen enkele kans maken in het g.l.o. en hoe dan ook verwezen moeten worden.

Intelligentie

Ik veronderstel dat gunstig geboren kinderen – zeker in de laagste leerjaren van het g.l.o. – profiteren van het feit dat ze bij de ouders van de klas zijn, terwijl ongunstig geboren kinderen, zeker als ze tot de groep

'zwakbegaafden behoren', hiervan juist nadeel ondervinden.

Als deze veronderstelling juist is, kunnen we het volgende verwachten:

1. De gemiddelde I.Q.'s van kinderen in het BLO types één en acht liggen hoger bij ongunstig geboren kinderen. De reden hiervan is dat kinderen die tot de randgroep behoren, meer kans maken uit de g.l.o.-boot te vallen als ze op een ongunstig moment geboren zijn, en daardoor het gemiddelde naar boven halen;
2. Onderzoeken in landen met andere onderwijssystemen zullen een andere verdeling vertonen volgens hun systeem;
3. Het fenomeen treedt niet op in het BLO type 2.

Veronderstelling 1:

Uit een steekproef (n=205) blijkt dat er met een opsplitsing in blokken

van twee maanden inderdaad een verschil van gemiddeld 3 I.Q.-punten optreedt (zie tabel 1) tussen 'gunstig' en 'ongunstig' geboren in type acht, en van 1,4 I.Q.-punt in type één. (Het betreft hier resultaten op de W.I.S.C. en de W.I.S.C.-R)

Dit resultaat ligt in dezelfde lijn van wat de Sauvage-Nolting in Nederland vaststelde: een gemiddeld verschil van 3 I.Q.-punten, met dezelfde populatie en dezelfde opsplitsing. Hij toonde ook aan dat in Nederland de piek van het aantal kinderen in M.L.K.-scholen in de zomermaanden valt. Hij veronderstelde dat kinderen geboren in de wintermaanden, minder intelligent zijn dan anderen en suggereerde ze wat meer vitamines te geven om hun achterstand in te halen.

We namen ook een steekproef met de I.B.O. (zie tabel 2).

Hier valt het op dat we de hogere I.Q.'s vooral bij de ongunstig geboren leerlingen vinden. 40 % van deze leerlingen halen een I.Q. boven de 85, terwijl van de gunstig geboren er slechts 13 % dit resultaat halen. M.a.w. de leerlingen die op het einde van het BLO een I.Q. boven de 85 halen, zijn bijna allemaal op het einde van het jaar geboren. Het zijn ook die leerlingen die georiënteerd worden naar het gewoon secundair onderwijs eerste leerjaar A (uit type acht) of het eerste leerjaar B (type één).

De leerlingen uit type acht die naar het eerste leerjaar B overstappen, zijn gelijkmatiger gespreid over de geboortemaanden, net zoals de leerlingen uit type één die naar het BUSO georiënteerd worden.

Geboortemaand als differentiaal-diagnose?

Mogen we nu veronderstellen dat van de leerlingen die in het BO terecht komen, één leerling op de zes er als gevolg van het jaarklassensysteem terecht komt? Als we de cijfers van januari/februari als uitgangspunt nemen, dan wijzen onze resultaten alvast in die richting. Welke leerlingen nu op termijn effectief de meeste kansen krijgen, is met dit onderzoek niet aangetoond.

Veronderstelling 2

Ook in Nederland wordt met een jaarklassensysteem gewerkt. De grens wordt getrokken op één oktober i.p.v. op één januari (cfr. onderzoeken van Doornbos & Meyer en supra).

Het onderzoek naar de geboortemaanden van de jongste kinderen die zich in de L.O.M.-scholen aanmelden, toont een piek van kinderen geboren tijdens de zomermaanden (dus de ongunstig geboren kinderen in de Nederlandse situatie). Verwijzers uit de grensgebieden zouden als alternatief voor verwijzing naar het buitengewoon lager onderwijs types één en acht (Vlaanderen) of het speciaal onderwijs voor kinderen met leer- en/of opvoedingsmoeilijkheden of moeilijk lerende kinderen (Nederland) de ongunstig geboren leerlingen kunnen verwijzen naar het gewone onderwijs aan de andere kant van de grens.

Een te overwegen besparingsmaatregel?

Veronderstelling 3

In type 2 verwachten we geen effect van het jaarklassensysteem, daar de leerlingkenmerken zo uitgesproken zijn dat er bij adviesverlening weinig twijfel kan bestaan. Tot mijn grote verbazing moet ik echter vaststellen dat ook hier dezelfde draak de kop opsteekt met een stijging van 5,2 % (Grafiek 2). Onze steekproef is wel wat kleiner, en misschien gaan er ook andere factoren meespelen.

Dezelfde tendens is echter duidelijk aanwezig en is zelfs vergelijkbaar met de resultaten uit type één en acht.

Een onderzoek in Groot-Brittannië toonde aan dat er meer kinderen met hersenafwijkingen worden geboren in de wintermaanden, met een absolute piek in december. Ook ons onderzoek toont een piek in december (12,4 % t.o.v. een gemiddelde van 8,3 %). We hebben momenteel geen antwoord op de vraag naar de oorzaak hiervan; mogelijkerwijs treedt hier een seizoeninvloed op.

Een tegenargument hiervoor is dat we van seizoeninvloeden verwachten dat ze de curve eerder een vloeiende beweging laten maken. Misschien is het effect een toevallig gegeven, veroorzaakt door de relatief kleine steekproef.

We kunnen ons afvragen of de draak ook een staart heeft in het andere uiteinde van het spectrum, nl. een kleinere vertegenwoordiging van ongunstig geboren kinderen aan onze universiteiten. Op dit moment blijft deze vraag nog onbeantwoord.

De cruciale vraag die hier uiteinde-

Tabel 1

	V.I.Q.	P.I.Q.	T.I.Q.
T8 jan./feb.	86,2	86,6	84,3
nov./dec.	88,5	89,4	87,3
T1 jan./feb.	68,4	70	66,6
nov./dec.	71,4	73,2	68

(n = 205)

Tabel 2: opsplitsing naar geboortemaanden van de resultaten op klassikale intelligentieonderzoeken met de I.B.O., vergelijking met de totale groep.

	jan./feb.	nov./dec.	totaal aantal
+ 85:	13 %	40 %	25 %
75 - 85:	47 %	22 %	27 %
- 75:	40 %	38 %	48 %

(n = 216)

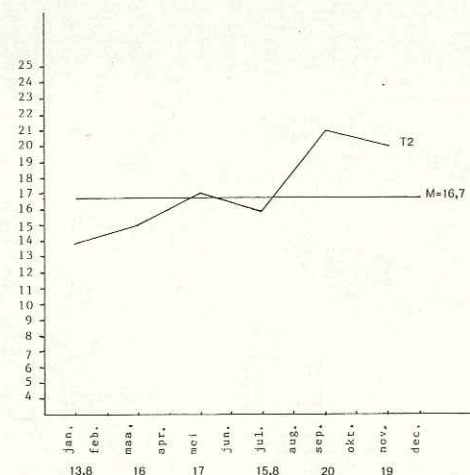
lijk rijst is 'Kunnen we ons inbeelden dat de verwijzers - dus vooral de PMS-centra - zich in die mate laten misleiden dat heel de BLO-populatie door het jaarklassensysteem scheefgetrokken wordt?'

Momenteel ziet het ernaar uit dat we op die vraag met een 'ja' moeten antwoorden.

De overgang van lager naar secundair onderwijs is een belangrijk oriënteringsmoment. We verwachten dat het mechanisme hier gedeeltelijk geneutraliseerd kan worden, mede door het feit dat een verschil in rijping van een tiental maanden minder sterk zal meespelen op b.v. twaalfjarige dan op acht-

Grafiek 2
Aantal leerlingen in Type 2
N = T2: 482

aantal leerlingen uitgedrukt in % per 2 maanden.

jarige leeftijd. Een logisch gevolg hiervan zou zijn dat het door ons bestudeerde verschijnsel duidelijker is voor kinderen in het BLO dan in het BUSO. Om dat na te gaan vergelijken we de cijfers van de kinderen geboren in '80 (uit het BLO) met kinderen van '77 (uit het BUSO) (zie grafiek 3).

Het resultaat klopt met wat onder veronderstelling twee besproken werd:

stijging type één + type acht van jan./feb. naar nov./dec.: 6,5%;
stijging jaar 77 van jan./feb. naar nov./dec.: 4,8%;
stijging jaar 80 van jan./feb. naar nov./dec.: 8,1%.

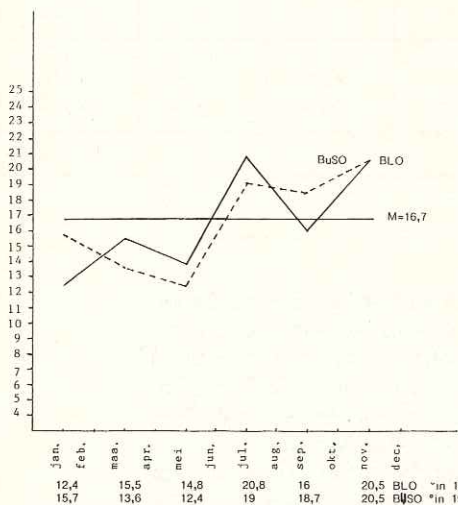
We stellen vast dat het verschijnsel bij de overgang van lager naar secundair onderwijs inderdaad afzwakt, ook in type twee (deze cijfers worden niet weergegeven in dit artikel). De veronderstelling dat het mechanisme een stuk gecorrigeerd wordt bij de oriëntering van het lager naar het secundair onderwijs, wordt hiermee bevestigd. De verwijzers mogen dus een pluimpje op hun hoed steken.

Een andere vaststelling is dat een steekproef (N = 60) bij onze populatie aantoont dat de ongunstig geboren kinderen gemiddeld één jaar later naar het BLO verwezen worden. Dit verschil komt iets duidelijker naar voren in type acht dan in type één. Die steekproef is echter te klein om er besluiten te kunnen uit trekken.

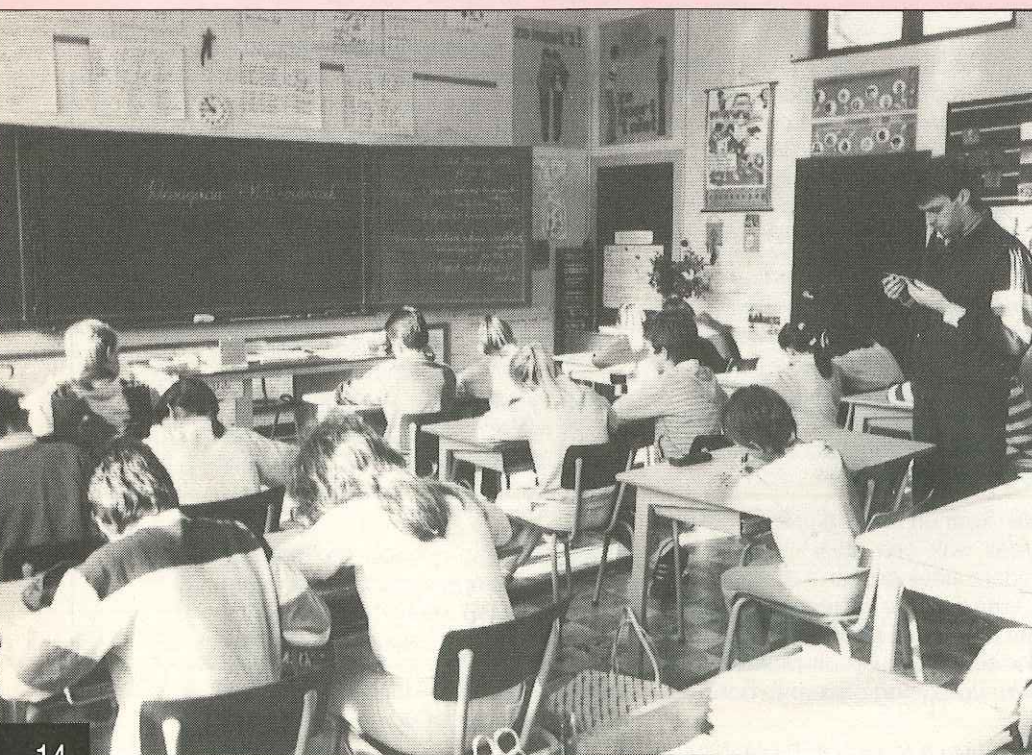
Grafiek 3

Aantal leerlingen in BUSO T1 'in 1977
BLO T1+T8 'in 1980
N = BUSO: 273 BLO: 419

aantal leerlingen uitgedrukt in % per 2 maanden.

De cruciale vraag die hier uiteindelijk rijst is 'Kunnen we ons inbeelden dat heel wat verwijzers – dus vooral de PMS-centra – zich in die mate laten misleiden dat heel de BLO-populatie door het jaarklassensysteem scheefgetrokken wordt?' Momenteel ziet het er naar uit dat we op die vraag met een 'ja' moeten antwoorden.

Het gewoon

lager onderwijs

Als het jaarklassensysteem een indermate belangrijke invloed heeft op het verwijsgedrag naar het BLO, dan kunnen we ons de vraag stellen hoe het er in het gewoon onderwijs aan toegaat.

We gingen eerst na of het jaarklasseneffect ook een invloed heeft op de aanmeldingen van kinderen met leerproblemen in revalidatiecentra.

We namen een steekproef in centra die niet met een BLO-school samenwerken; het betreft hier dus kinderen met leerproblemen aangemeld vanuit het g.l.o.

We stellen hetzelfde verschijnsel vast: een verschil van 6,3 % tussen gunstig en ongunstig geboren (zie grafiek 4). Ook de centra doberen dus mee op de vloedgolven, veroorzaakt door het onderwijsbeleid.

Voor de volgende stap deden we een beroep op de voorhanden zijnde resultaten uit het Getlov-onderzoek, die de heer Patrick Lanckswaert ter beschikking stelde.

Grafiek 5 toont aan dat bij de leerlingen van het zesde leerjaar die op leeftijdsniveau zitten, er een verschil optreedt van 2 % tussen gunstig en ongunstig geboren. Ditmaal is het aantal ongunstig geboren kleiner dan het aantal gunstig geboren. De piek in mei/juni wordt veroorzaakt door de hogere geboortencijfers in die periode.

De gevonden verschillen kunnen gedeeltelijk verklaard worden door het zuigefect van het BLO (waar slechts 4 % van de kinderen van die leeftijd zitten), gedeeltelijk door de normale geboortenspreiding en gedeeltelijk door kinderen die het zesde leerjaar vroeger bereiken. Een groot aantal ongunstig geboren kinderen bereiken met vertraging (of helemaal niet) het zesde leerjaar.

Op dezelfde grafiek zien we bij leerlingen met minstens een jaar achterstand een verschil van 17 %. Het aandeel van de ongunstig geboren kinderen bij de zittenblijvers (en zeker bij diegenen die minstens tweemaal doubleerden) is enorm.

Bij leerlingen die een jaar te vroeg zitten, behoren er 67 % tot de gunstig geboren en slechts 3 % tot de ongunstig geboren. Commentaar is hier overbodig.

We kunnen ons afvragen of van de kinderen die op leeftijd het zesde leerjaar bereiken, de gunstig geboren leerlingen ook beter presteren dan de ongunstig geboren leerlingen.

Uit de resultaten van het Getlov-onderzoek leren we, dat de gunstig geboren leerlingen gemiddeld iets beter presteren voor spraakkunst, spelling en wiskunde dan de ongunstig geboren leerlingen, en dat ondanks het feit dat er al een groot aantal ongunstig geboren kinderen uitgerangeerd werden (doubleren, BLO) of bijkomende hulp kregen (in revalidatiecentra en dergelijke).

Als kinderen minder presteren op de leerstof of een jaartje blijven zitten, heeft dit dan ook een psychologische invloed? Uit het Getlov-onderzoek merken we in ieder geval een betere huiswerkattitude, meer plezier op school, zich beter sociaal aanvaard voelen en meer zelfvertrouwen bij de gunstig geboren dan bij de ongunstig geboren.

Als deze gevoelens en attitudes duurzaam zijn en dus aanwezig blijven, rijst weer de vraag naar onze populaties in het hoger onderwijs! Zo is het b.v. denkbaar dat een aantal ongunstig geboren scholieren

wegens faalervaringen in het basis-onderwijs niet voor het universitair onderwijs durven te kiezen.

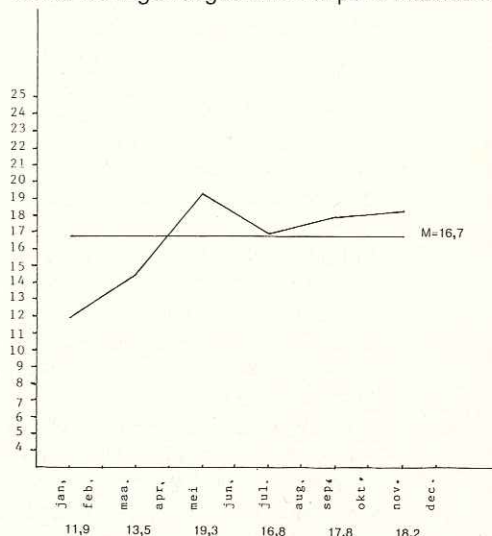
We proberen nu tot een (voorzichtig) extrapolatie te komen wat betreft de spreiding van de twaalfjarige leerlingen, die leerlingen die geacht worden in het zesde leerjaar te zitten. We gebruiken hiervoor ook gegevens uit de onderzoeken naar aantallen zittenblijvers (zie P. Cloos).

Besluiten en suggesties

Het lijkt in ieder geval nuttig het jaarklassensysteem eens ernstig te evalueren. Het laten overzitten van leerlingen is een gemakkelijks-oplossing die meer en meer ter discussie gesteld wordt. Het doorverwijzen naar het buitengewoon onderwijs is slechts een oplossing bij gebrek aan een gepaste opvang in het gewoon onderwijs. Mogelijkerwijs kunnen maatregelen genomen worden waardoor de do-

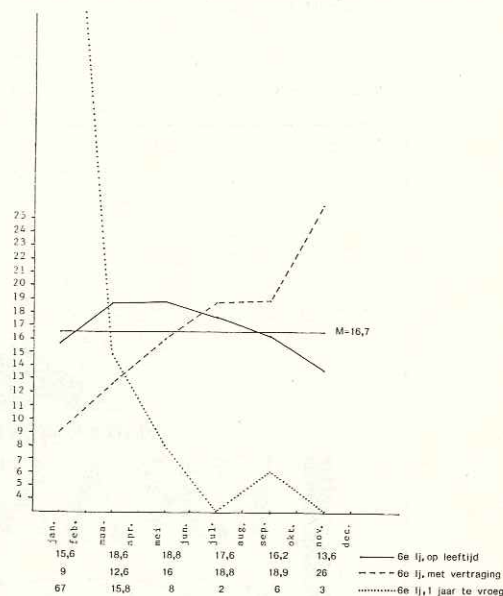
Grafiek 4
Aantal leerlingen aangemeld in een revalidatiecentrum wegens leerproblemen.
N = 798

aantal leerlingen uitgedrukt in % per 2 maanden.

Grafiek 5
Aantal leerlingen in 6e leerjaar
N = op leeftijdsniveau: 9.182
minstens één jaar vertraging: 1.218
minstens één jaar te vroeg: 101

aantal leerlingen uitgedrukt in % per 2 maanden.

Tabel 3: extrapolatie

	jan./feb.	nov./dec.	verschil
in 6e leerjaar minstens één jaar	80 %	58,8 %	- 21,2 %
achterstand eerste leerjaar A en B	12 %	35,4 %	+ 23 %
buitengewoon onderwijs	4,1 %	0,2 %	- 3,9 %
	3 %	5 %	+ 2 %

sering, timing en differentiatie van het leerstofaanbod opnieuw bekeken kan worden afhankelijk van de leerlingen.

In veel BLO-scholen wordt met talen rekengroepen gewerkt, met goede resultaten. Het vraagt wat organisatorisch talent, maar er is geen enkele reden waarom het g.l.o. hier geen inspiratie zou kunnen opdoen. De voornaamste hinderpaal wordt momenteel gevormd door de wetgeving.

Vanuit de PMS-wereld kan men b.v. meer rekening houden met de factor 'geboortemaand' bij adviesverlening naar de instap in het eerste leerjaar of naar een vorm van aangepast onderwijs enz.

Leerlingen die in het begin van het kalenderjaar geboren zijn, kunnen verborgen problemen vertonen, b.v. een ontwikkelingsachterstand van een tiental maanden zal bij de gunstig geboren leerlingen uit de lagere klassen van het g.l.o. nog niet echt opvallen. Kinderen met leesproblemen presteren wel goed op andere vlakken door het profijt dat ze halen uit hun leeftijdsvoordeel; ze worden minder vaak verwezen voor behandeling naar een revalidatiecentrum enz.

Problemen bij die kinderen vragen dus extra aandacht.

Een andere belangrijke opmerking geldt de normering van het testmateriaal. Intelligentiescores worden vergeleken met de leeftijdsgroep. De schoolvorderingscores worden vergeleken met een jaarklasgroep. Vooral bij de jongste kinderen kan hierdoor een discrepantie ontstaan tussen intelligentiegegevens en resultaten op schoolvorderingstoetsen.

Eventueel kunnen we hiervoor het gebruik van een didactisch quotiënt in overweging nemen.

Het fenomeen van doubleren staat momenteel in de belangstelling. Ik meen dat de gegevens uit dit artikel heel nuttig zijn als bijkomende informatie en dat ze meer nuancering in de discussie kunnen brengen.

BRONNEN

CLOOS, PETER, *Dossier 'Laat maar zitten'*, Klasse, januari 90

CLOOS, PETER, *Zonder kleerscheuren door ons onderwijs? Eén kans op de drie*, Klasse, 2.92

DALÉN, P., *Season of birth, a study of schizophrenia and other mental disorders*. New York, 1975

DECHESNE, G.J., *Reactie: toch onvoordelig geboren?* Tijdschrift voor orthopedagogiek, 1.84.

DEKKER, R., HERMANN, J., KLINKEN, TH., *Onvoordelig geboren?* Tijdschrift voor orthopedagogiek, 10.82.

DE SAUVAGE-NOLTING, W.J.J., *Relaties tussen geboortemaand en schizofrenie*. Nederlands tijdschrift voor geneeskunde, 1951.

DOORNBOS, K., *Opstaan tegen het zittenblijven*. Staatsuitgeverij, 1969.

FORLANO, G., UHRICH, V., *Month and season of birth in relation to intelligence, introversion-extraversion and inferiority feelings*. Journal of educational psychology, nr. 32, 1941

HUNTINGTON, ELLSWORTH, *Season of birth. Its relation to human abilities*. New York, 1938

MOENAERT, HERBERT, *Leerbedreigde kinderen in de onderklassen*. Discussietekst, 2.90

MOMMERS, M.J.C., VAN HOOFT-AARNOUTSE, A., *Stilstaan bij leerprestaties van zittenblijvers*. Pedagogische Studiën, 6.88

ORME, J.E., *Ability and season of birth*. British journal of psychology, 1965.

PASAMANICK, BENJAMIN, KNOBLOCH, H., *Seasonal variation in the birth of mentally deficient*. American journal of public health and the nation's health, 1958, nr. 48.